

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

خبرنامه اطلاع رسانی داخلی
دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

ویژه نامه سالروز قیام مردم قم در ۱۹ دی ماه

۱۳۵۶

مقام معظم رهبری:

۱۹ دی مبدأ یک حرکت عمومی در میان ملت ایران شد.

۱۹ دی ماه سالروز قیام خونین مردم قم

رحلت مرموز آیت الله مصطفی خمینی فرزند امام (قدس سره) در آبان ۱۳۵۶، شتاب خاصی به حرکت انقلاب اسلامی بخشید که می توان موج برخاسته از آن را به عنوان آغاز قیام عمومی مردم دانست. مجالس یادبود متعددی در سرتاسر کشور برگزار و در پی هر یک از این مجالس، تظاهرات گسترده ای علیه رژیم شاه به راه افتاد و بار دیگر امام (قدس سره) به عنوان رهبر حرکت اسلامی در جامعه مطرح گردید. از این رو دستگاه حاکم و به ویژه شخص شاه بر آن شد تا با توهین به ساحت امام (قدس سره) چهره ی ایشان را در انظار عمومی مشوش سازد و با نوشتن مقاله ای با صراحت به آن بزرگوار توهین نماید.

در اواسط دی ۱۳۵۶، که پاکت مهپور به مهر دربار از دفتر هویدا وزیر دربار شاه خارج می شد، کسی از کارگزاران رژیم گمان نمی برد که این نامه مانند آتش به دامن رژیم شاه بیافتد. پیک دربار نامه را به داریوش همایون، وزیر اطلاعات و جهانگردی داد و او نیز نامه را جهت انتشار به روزنامه اطلاعات داد. مسعودی صاحب امتیاز روزنامه، پس از با خبر شدن از مفاد مقاله، آن را برای آینده روزنامه خطرناک یافت و نگران واکنش علما و روحانیون شد. اما در تماس هایی که با وزیر اطلاعات و جهانگردی و نخست وزیر (آموزگار) گرفت، دریافت که برخی از مفاد تند و تحریک آمیز آن به خواست شاه در مقاله گنجانده شده است.

شاه دستور نگارش «ایران و استعمار سرخ و سیاه» را در حالی داده بود که پیش از آن، مضامینش را در گفت و گو با خبرنگار یک مجله ی امریکایی بیان کرده بود. اما گزارشی از عراق در این باره که «آیت الله خمینی در رساله عملیه خود سلطنت را غیر شرعی اعلام کرده و این نظر در چاپ جدیدی از توضیح المسائل ایشان منتشر شده است.» خشم شاه را به آن حد برانگیخت که دستور نگارش این مقاله را داد.

در این مقاله که نویسنده ی آن «حمد رشیدی مطلق» ذکر شده بود به طور صریح بی حجابی را فضیلت دانسته و حجاب، کهنه پرستی و ارتجاع سیاه معرفی و به ساحت مرجع عالم تشیع، امام خمینی (قدس سره) اهانت کرده و قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲، توطئه استعمار سرخ و سیاه معرفی شده بود.

با پخش سراسری روزنامه اطلاعات و رسیدن آن به شهر قم، اولین واکنش ها آغاز شد. طلاب جوان، پس از خواندن مقاله، به خشم آمدند.

مدرسین حوزه علمیه ی قم (۱) پس از اطلاع از محتوای مقاله، در بیت آیت الله حسین نوری گردآمدند تا اقدامی هماهنگ علیه رژیم داشته باشند و پس از بررسی ابعاد گوناگون مسأله، تصمیم گرفته شد که هجدهم دی درس های حوزه تعطیل شود.

صبح هجدهم دی، طلاب با تشکیل اجتماع بزرگی، تظاهرات و راهپیمایی خود را آرام به سوی منازل مراجع وقت آغاز کردند و با تجمع در مقابل منازل ایشان با دادن شعارهایی به حمایت از امام (قدس سره) پرداختند. نیروهای امنیتی ابتدا با یورش به صف تظاهر کنندگان سعی در متفرق نمودن و ممانعت از راهپیمایی طلاب کردند. اما وقتی با مقاومت آن ها رو به رو شدند، اعلام کردند در صورتی که راهپیمایان شعار ندهند و آرام حرکت کنند، می توانند به تظاهرات خود ادامه دهند. عده ای از طلاب در مقابل بیت مرحوم آیت الله العظمی گلپایگانی (قدس سره) تجمع کردند و معظم له طی سخنانی فرمودند: «این ها به آن آقا [امام خمینی] توهین نکردند. این ها به ما توهین کردند، برای این که این ها با این کارشان نشان دادند و خواستند بگویند که آن آقا [امام خمینی] با ما مخالف است و مفهوم حرفشان این است که ما با این ها (رژیم شاه) موافقیم. این که ما با این ها موافقیم، توهین به ماست. ما در گذشته با این ها مخالف بوده ایم و در آینده نیز مخالف خواهیم بود.»

سخنان آیت الله گلپایگانی (ره)

مردم و علما صبح روز هجدهم دی ماه به سمت منزل آیت الله گلپایگانی حرکت کردند. خیلی زود محوطه درونی و بیرونی منزل ایشان از جمعیت پر شد. آیت الله گلپایگانی با چهره ای غمگین و افسرده وارد می شوند. پس از این که ایشان آیه استرجاع (انا لله و انا الیه راجعون) را می خواند بغض مردم می ترکد و صدای گریه از هر سو بلند می شود. آیت الله گلپایگانی ادامه می دهند: «ما هم از وارد شدن این ضایعه بزرگ بر جامعه روحانیت و بر فقه و اجتهاد خبردار شدیم. این ها اشتباه می کنند؛ این ها فکر نکنند، ما دیگر سکوت کرده ایم و چیزی نخواهیم گفت و دست بر

می داریم. این ها باید بدانند که اگر سر نیزه را حتی به زیر گلو می بگذارند، ما حرفمان را می زنیم.»

سپس راهپیمایان، در مقابل منزل مرحوم علامه طباطبایی (قدس سره) تجمع کردند. اما به علت کسالت علامه، آیت الله محمد یزدی، به نمایندگی از طرف ایشان راجع به شخصیت امام خمینی (قدس سره) و مبارزات آن بزرگوار و محکومیت رژیم پهلوی در اهانت به امام (قدس سره) و روحانیت، سخنانی ایراد کرد.

تظاهر کنندگان، آن گاه در مقابل منزل و مدرسه ی آیت الله مکارم شیرازی تجمع کردند و ایشان طی سخنانی فرمودند: «مسأله، مسأله ی هتاکی نسبت به آیت الله العظمی آقای خمینی نیست، این در واقع هتاکی به تمام مقدسات و به همه ی ماست ... طلاب نباید از همدیگر جدا شوند و باید وحدت داشته باشند. اگر بناست زنده بمانیم، همه باید زنده بمانیم و اگر بناست بمیریم، همه باید بمیریم، جدایی بین ما نخواهد بود.»

بعد از آن طلاب به منزل آیت الله وحید خراسانی رفتند. ایشان در اجتماع طلاب و تظاهر کنندگان، درباره مسأله ی آزادی زن و جایگاه آن در اجتماع از نظر اسلام سخنرانی کردند.

بازاریان قم با مشاهده حرکت حوزه ی علمیه به حمایت از آن تصمیم گرفتند که مغازه های خود را در نوزدهم دی باز نکنند. روز نوزدهم دی، بازار تعطیل شد. سازمان اطلاعات و امنیت قم و شهربانی به کمک نیروهای کمکی که از تهران وارد شده بودند، در سطح شهر، به ویژه در حوالی مدارس علمیه و مرقد حضرت معصومه (س) متمرکز شدند.

اقتضای مختلف مردم و طلاب در مقابل مدرسه ی خان و میدان آستانه تجمع کردند و باز راهپیمایی به سوی منازل بزرگان حوزه را آغاز نمودند. منزل اول، بیت آیت الله میرزا هاشم آملی (قدس سره) بود. وقتی تظاهر کنندگان به مقابل منزل ایشان رسیدند، آیت الله آملی طی سخنانی به بیان عظمت و شخصیت فوق العاده امام (قدس سره) پرداخت و هیأت حاکمه و رژیم پهلوی را مورد نفرت روحانیت و ملت قلمداد کرد.

ساواک قم طی گزارشی چنین می نویسد: «ساعت ۱۰:۳۰ صبح، بیش از ۵۰۰۰ نفر از طلبه های علوم دینی در مسجد اعظم اجتماع کردند و از آن جا به منزل چند تن از روحانیون رفتند و از آنان خواستند که از [امام] خمینی دفاع کنند.» نیروهای رژیم با آرایش ضد شورش، ماشین های آبیاش و نفربرهای نظامی در انتظار تجمع بعد از ظهر مردم قم بودند که مردم قصد راهپیمایی به سوی خیابان بیگدلی و منزل آیت الله نوری را داشتند.

بعد از تجمع مردم، آیت الله نوری طی سخنانی چنین گفت: «هر کجا نهضت قابل توجهی به وجود آمده، روحانیت راستین اسلام در پیشاپیش آن در حرکت بوده و رهبری نهضت به دست آنان هدایت می شد، روحانیت در حرکت جامعه نقش مؤثر و خلاق داشته است. مردم مسلمان، با روحانیت اصیل هستند. روحانیت اصیل با آیت الله العظمی آقای خمینی و در پشت سر ایشان است و مبارزه ی دستگاه طاغوتی با اسلام و

رهبری آیت الله خمینی به جایی نخواهد رسید.» پس از سخنان آیت الله نوری، انبوه جمعیت که به ده هزار نفر می رسید، راهپیمایی را آغاز، و می خواستند از طریق خیابان ساحلی به منازل آیات سلطانی طباطبایی و مشکینی بروند. اولین نشانه های درگیری به وسیله ی مأموران رژیم رخ داد. یکی از آن ها شیشه بانک صادرات را شکست و مأمور دیگری همان شیشه را با پاره آجر نشانه گرفت. همین بهانه کافی بود که اسلحه ها به طرف مردم نشانه گیری شود. با دستور فرمانده نیروهای امنیتی، تیراندازی شروع شد. با به زمین افتادن تعدادی از مردم، جمعیت در کوچه های اطراف پناه گرفتند. مردم با هر آنچه که به دست می آوردند، مقابل مأموران مسلح رژیم ایستادند. جنگ و گریز تا ساعاتی از شب ادامه یافت.

مجروحان به بیمارستان بزرگ شهر منتقل شدند و عده ای برای آگاهی از اوضاع مصدومین رو به روی بیمارستان اجتماع کردند. این روز دست کم شش نفر شهید و ده ها تن زخمی شدند. مردم به خیابان های اطراف رفته، این شعار را سر می دادند «از جان خود گذشتیم، با خون خود نوشتیم، یا مرگ یا خمینی». این شعار زیبا در پایان آن روز غم انگیز، عشق بی کران مردم را به رهبر محبوب خویش نشان می داد.

بعد از این حادثه، طلاب و علمای قم با انتشار اعلامیه ای ضمن محکوم کردن کشتار مردم بی دفاع، این سؤال را مطرح کردند که آیا فضای باز سیاسی به این معناست که اگر کسانی به مطالب غیر واقعی روزنامه اعتراض کنند، باید با گلوله پاسخ بگیرند؟

رژیم، شب بیستم دی ماه شهر را مملو از نیروهای امنیتی کرد و به نوعی در شهر حکومت نظامی اعمال کرد.

عکس العمل رژیم

رژیم پهلوی بعد از واقعه ی خونین ۱۹ دی، عده ای از کارمندان و اعضای حزب رستاخیز را جمع آوری و با به راه انداختن تظاهراتی نمایشی سعی کرد، وانمود کند که روشنفکران ایران، «شورش مرتجعین قم» را محکوم می کنند.

تظاهر کنندگان، صبح روز ۲۳ دی ۱۳۵۶، سوار بر اتوبوس ها راهی قم شدند و طی یک راهپیمایی، به حمایت از شاه پرداخته و «جاوید شاه» گویان به سمت حرم حرکت کردند.

عکس العمل دیگر رژیم، به منظور انحراف افکار عمومی از رهبری امام (قدس سره) اجازه دادن فعالیت به برخی از گروه های موافق سلطنت بود که خواهان اصلاحات جزئی بودند.

در همین دوران، اعلام موجودیت «کمیته دفاع از آزادی و حقوق بشر» در شمار اخبار جالب توجه است. نماینده هیأت اجراییه این کمیته با دعوت از خبرگزاری های معتبر جهان به طور رسمی موجودیت این کمیته را اعلام کرد.

ویژه نامه سالروز قیام مردم قم در ۱۹ دی ماه

پشت سر هم، با صورت و محتوای کاملاً اسلامی شتاب فزاینده و گسترده تری به خود گرفت و رهبری امام (قدس سره) به عنوان نقش اصلی مبارزه با رژیم شاه ظاهر شد.

نتیجه گیری

قیام ۱۹ دی قم، انقلاب اسلامی را وارد مرحله مهم و حساسی کرده بود. در اثر این قیام، زنجیره ای از حوادث و رویدادهای سرنوشت ساز و اثرگذار در سطح کشور پدید آمد؛ بطوریکه مبارزان و در رأس آنان امام (ره) بهتر و بیشتر از پیش از نتایج آن استفاده و روند پیچیده نهضت را به سمت پیروزی حتمی هدایت و رهبری کردند. اهمیت و جایگاه این قیام در این بود که اولاً حرکت روبه پیش انقلاب را شتاب بخشید؛ ثانیاً خصلت اسلامی و مردمی نهضت امام خمینی را ثابت و عیان تر ساخت.

کشتار مردم قم در روز ۱۹ دی و سرکوب شدید و خشن قیام عمومی در این شهر، باعث به اوج رسیدن اعتراضات و راهپیمایی ها در اغلب شهرهای ایران در روزهای بعد می شود. و از همین نقطه است که رژیم مقتدر و باثبات پهلوی دچار بحران عمیق و انقلاب می شود. قیام ۱۹ دی قم زمینه ها و علل و عوامل مختلفی دارد. هرچند تبعید امام به نجف و دوری ایشان از مرکز مبارزات اسلامی قم، ادامه نهضت اسلامی را با مشکل و مانع روبه رو ساخت ولی اندیشه مبارزه و مخالفت با رژیم پهلوی به عنوان یک نظام باطل و ظالم در روح و جان مردم باقی مانده بود. از این رو دوام گفتمان مبارزه که حاصل اندیشه های سیاسی امام بود، زمینه اصلی قیام ۱۹ دی محسوب می شود. علاوه بر این، دوره سخت اختناق و سرکوب نیز موجبات قیام را فراهم ساخت. درگذشت دکتر علی شریعتی، فضای بازسیاسی و مجموعه حوادث این دوره، شهادت آیت الله مصطفی خمینی و رهبری های امام خمینی و از همه مهمتر مقاله اهانت آمیز ۱۷ دی ۵۶، زمینه ها و عوامل مهم قیام ۱۹ دی بوده است.

پی نوشت:

- ۱- حضرات آیات عظام وحید خراسانی، یوسف صانعی، سید حسن طاهری خرم آبادی، محمد مؤمن، علی مشکینی، ناصر مکارم شیرازی، سید حسن موسوی تبریزی و محمد یزدی، اعضای مدرسین آن زمان حوزه ی علمیه قم بودند.
- ۲- مجلد ۱۵ خرداد، شماره ۲۴، ص ۵۵.

منابع: سایت طریق جاوید، نورپرتال، مرکز اسناد انقلاب اسلامی

و پنجاه و شش و در اوج قدرت رژیم شیطانی پهلوی، در روزهایی که استبداد به جنون کشیده شاه خائن، کار عمال و کارگزاران رژیم را به گستاخی و وقاحت کشانده و اختناق حاکم همه فریادهای ملت محروم و دربند را در سینه خفه کرده بود یک باره فریاد پرخروش و هماهنگ مردم قم آسمان ایران را شکافت و خواب دژخیمان پهلوی را بر آشفت. مقاله توهین آمیزی که به دستور شاه خائن علیه امیر مستضعفان و مرجع شیعیان جهان به چاپ رسیده بود، همچون جرقه ای باروت خشم مردم مسلمان قم را منفجر ساخت. رژیم نامردمی حاکم نیز بنا به ماهیت ضد خدایی و ضد خلقی خویش دستور داد تا مزدورانش به روی مردم بی دفاع آتش گشودند و خون پاک و مطهر مسلمانان مبارز را به زمین ریختند. قیام دلیرانه مردم قم نقطه شروع مبارزه ای بی امان بود که تا لحظه سقوط حکومت رجالیان رژیم پهلوی ادامه یافت و پس از آن نیز تا امروز در جبهه های داخلی و خارجی ادامه دارد و خواهد داشت.»

نتایج و پیامدهای قیام نوزدهم دی

- این واقعه به لحاظ نتایج و پیامدها از چند نظر شایان توجه است:
- ۱- سازش شاه و کارتر و تو خالی بودن شعار فضای باز سیاسی شاه را به مردم نشان داد.
 - ۲- ثابت کرد که شاه از حرکت مذهبی - سیاسی به رهبری روحانیت و در رأس آن ها امام خمینی (قدس سره) بیش از هر حرکت سیاسی دیگر وحشت دارد.
 - ۳- آنچه را که رژیم از آن وحشت داشت، به تبع قیام نوزده دی به وقوع پیوست و حوزه های علمیه و روحانیت در خط امام (قدس سره) به حرکت در آمدند و زمینه ای فراهم گردید که نهضت در مسیر صحیح مبارزه قرار گیرد، و ترفندهای بعدی رژیم را نیز بی اثر کرد.
 - ۴- روشن شد که جریان حقوق بشر و فضای باز سیاسی، طلیعه ای برای میدان دادن به ملی گراها، لیبرال ها و ... بوده و امریکا و رژیم شاه، عملاً در جذب مردم به سوی میانه روها موفقیتی نداشته اند و آنان هیچ پایگاهی در میان مردم ندارند.
 - ۵- متحجرین حوزه ها و کسانی که مروج جدایی دین از سیاست بودند و همواره درس و بحث و فقه و اصول و ... را به مبارزه با شاه ترجیح می دادند، شکست خوردند و مردم نیز فهمیدند که باید سراغ چه کسانی بروند.
 - ۶- ماهیت رژیم ضد مردمی شاه را برای بسیاری آشکار کرد. از آن پس بود که شعار «مرگ بر شاه» شعار اصلی و تکیه کلام توده های انقلابی شد.
 - ۷- باعث تعمیق و مردمی شدن نهضت و شرکت توده های مذهبی، به ویژه جوانان گردید.
 - ۸- برخی از احزاب و جمعیت هایی که حرکت سیاسی خود را با اتکا به حقوق بشر کارتر و فضای باز سیاسی ایجاد شده، توسط شاه و در چهارچوب قانون اساسی شکل داده بودند، به تدریج از مردم جدا شدند و به دامن امریکا و غرب پناه بردند.
 - ۹- با قیام قم، آهنگ حرکت انقلاب به صورت «استراتژی چهلیم ها» ی

شهادت و مجروحین نوزده دی

در مورد شهدا و مجروحان قیام ۱۹ دی آمار دقیقی در دست نیست. آن گونه که از گفته ها و نوشته های شاهدان عینی برداشت می شود خیلی از مجروحان از ترس ساواک به بیمارستان مراجعه نکرده بودند؛ زیرا در آن زمان، ساواک، تظاهر کنندگان زخمی را با زنجیر به تخت بیمارستان می بست تا پس از بهبودی آنها را به ساواک منتقل نمایند. در مورد شهدا نیز غیر از چند نفر که به طور یقین در آن روز به شهادت رسیده اند سخن از شهید دیگری به میان نیامده است. البته احتمال این که خانواده شماری از شهدا از ترس ساواک شهدای خود را مخفیانه به خاک سپرده باشند، ضعیف نیست. به هر تقدیر شمار مجروحان بسیار زیاد بود، اما تنها نام پنج شهید به ثبت رسیده است که سه تن از آنان طلبه، یک نفر جوان و دیگری نوجوانی سیزده ساله است.

حضور همه اقشار

ویژگی خاص قیام نوزده دی شرکت و همکاری همه اقشار مردم بود. این قیام نیز همچون همیشه با رهبری روحانیت شکل گرفت، اما اگر حمایت و پیوستن مردم به روحانیت نبود، به پیروزی نمی رسید. پس از این که علما دروس حوزه را تعطیل کردند، اقشار مختلف مردم نیز به آنان پیوستند. بازاربان با تعطیل کردن بازار قم، نقش عمده ای در اعتراض به اقدامات نظام داشتند. مردم نیز پیرو جوان وارد صحنه مبارزه شدند و در حمایت از امام خمینی (ره) و روحانیت با علما و طلاب همراهی کردند.

واکنش مطبوعات و رسانه ها

مطبوعات و رسانه های آن زمان ابتدا با قضیه ۱۹ دی بسیار گذرا برخورد کرده، آن را تحقیر نمودند. آنها تلاش کردند که قیام را بسیار کوچک جلوه دهند و وانمود کنند که هیچ اتفاقی رخ نداده است. همچنین تظاهر کنندگان را مشتکی افراد معلوم الحال لقب دادند که از این شهر به آن شهر در حال ترددند. «سرکوب اغتشاش قم» تعبیری بود که در رسانه ها درباره قیام به کار برده شد. ولی پس از آن از تیتراژی نظیر: «تظاهرات قم به خاک و خون کشیده شد» استفاده کردند و این، نشان می داد که در رسانه ها، افکار روشن و طرفدار حضرت امام (ره) و انقلاب، یافت می شود. به هر حال این قیام بر روند انقلاب تأثیر بسیار گذاشت و سانسورهای خبری و تحقیرها نتوانست جلو قیام و انتشار خبر آن را در سراسر کشور بگیرد.

فریادی که آسمان ایران را شکافت

مقام معظم رهبری مدظله العالی در زمان ریاست جمهوری خود در سالروز قیام ۱۹ دی پیامی صادر کردند که بخشی از آن چنین است: «نوزدهم دی ماه یادآور قهرمانی های مردم ایثارگر قم، شهر قیام و شهادت، و روز آغاز مبارزه قاطع و مستمر امت اسلامی با رژیم منحوس پادشاهی است. در نوزدهم دی ماه هزار و سیصد

